

קריעה על ערי יהודה ירושלים והמקדש

הקדמה

- א. ערי יהודה או ערי ישראל?
  1. על איזה ערים קורעים?
  2. מדוע נקבעה הקריעה רק על ערי יהודה?
  3. מדוע בפסוק מוזכרים רק ערי ישראל?
- ב. מהי ההגדרה של "בחורבן"?
  1. חורבן פיזי או חורבן המלכות?
  2. שלטון חילוני - האם הוא כשלטון נכרי או לא?
- ג. קריעה על ערי יהודה בזמננו
- ד. קריעה על ירושלים לאחר מלחמת ששת הימים
  1. קריעה בגלל היעדר קדושה
  2. הקריעה על ירושלים בגלל היעדר שלטון
  3. הקריעה על ירושלים בגלל היעדר שלטון וקדושה גם יחד
  4. המסקנה להלכה
- ה. השומע על החורבן
  1. מעמדם המשפטי וההלכתי של יהודה שומרון וחבל עזה לאחר הסכמי אוסלו
  2. נספחים
    1. קריעה על חברון
    2. מכתב מהרב דוב ליאור
    3. מכתב מהרב אביגדור נבנצל

הקדמה

פרק זה מלמד על המשמעות של עצמאות ישראל ביחס להלכה של דין הקריעה על ערי יהודה, ירושלים והמקדש. בפרק "עצמאות ישראל בארצו - מצווה או עצה טובה?" דנו באריכות בבירור המשמעות של השלטון והריבונות של עם ישראל על ארץ ישראל ועל המשמעויות ההלכתיות של ריבונות זו. מדברי הפוסקים (ראה להלן) נראה שגם דין הקריעה תלוי בשלטון יהודי, ולכן כשהשלטון והריבונות חזרו לידי ישראל בימינו, השתנתה ההלכה. בגלל אריכות הדברים ייחדנו להלכה זו פרק בפני עצמו.

שאלה זו הפכה לצערנו שוב למעשית כשנמסרו חלקים מארץ ישראל, כגון עזה, בית לחם, חברון ועוד, לידי הרשות הפלשתינאית, והתעוררה השאלה האם אין

חובת קריעה בהסרת השלטון היהודי מערים אלו? האם יהודי שעובר ליד אחת מערים אלו או חייל מילואים המשרת שם צריך לקרוע¹?

בבירור ענינים אלו יעסוק פרק זה.

א. ערי יהודה או ערי ישראל?

במסכת מועד קטן (כו, א) נאמר:

ואלו קרעין שאין מתאחין... ועל ערי יהודה, ועל המקדש, ועל ירושלים...
ערי יהודה מנלן? דכתיב (ירמיהו מא, ה) "ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים...".
אמר רבי חלבו אמר עולא ביראה אמר רבי אלעזר: הרואה ערי יהודה בחורבן - אומר: "ערי קדשך היו מדבר" (ישעיהו סד, ט), וקורע; ירושלים בחורבנה אומר: "ציון מדבר היתה ירושלים שממה" (שם), בית המקדש בחורבנו אומר: "בית קדשנו ותפארתנו אשר הללך אבותינו היה לשריפת אש, וכל מחמדינו היה לחרבה" (שם) וקורע.

הלכה זו נאמרה בשינויים גם בירושלמי (מועד קטן פ"ג ה"ז) ובמסכת שמחות (פ"ט).

1. על איזה ערים קורעים?

הטור (אר"ח סימן תקסא) כתב ביחס לדין קריעה: "הרואה ערי ישראל". מלשון זו משמע שיש לקרוע גם על חורבן של ערי ישראל, ולא רק על ערי יהודה. האחרונים כתבו שזו גם שיטת התוספות².

1. יש להדגיש כי שאלת הקריעה על מסירת חלקים מארץ ישראל לנוכרים אינה שאלה פוליטית אלא הלכתית, אליבא דכולי עלמא, שהרי גם לדעת הסוברים שהדבר יביא לשלום וימנע שפיכות דמים, העובדה שערים מישראל עוברים לריבונות זרה ואינם עוד בידי ישראל מוגדרת כחורבן (כמבואר להלן), ולדעת פוסקים כמו הבית יוסף והמגן אברהם צריך לקרוע על כך.

2. כן כתבו: הרב משה בן חביב, שו"ת קול גדול (ירושלים תש"ל), סימן נא; הרב בצלאל הכהן, שו"ת ראשית ביכורים, (וילנא תרכ"ט, 1869), ח"א סימן ט; שו"ת בני בנינים (ירושלים תשנ"ב), ח"ב סימן כד.

הגמרא לומדת שצריך לקרוע על ערי יהודה מן הפסוק "ויבאו אנשים משכם משלו ומשמרון שמנים איש מגלחי זקן וקרעי בגדים...". על פסוק זה העירו התוספות (מועד קטן כו, א ד"ה משכם): "לא שייך הכא למפרך ואימא עד דאיכא תלתא...", כלומר הם דוחים אפשרות לומר, שהם קרעו על חורבן שלושת הערים כאחד. [הם אמרו זאת מכיוון שהגמרא לפני כן שואלת שאלה דומה "ואימא עד דאיכא כולהו" על מקרה אחר בברייתא, ותירצו שאין לומר כן. האחרונים הסבירו, מפני שמשמעות הפסוק היא שכל אחד מהאנשים בא מעיר אחרת, ולא שעברו כולם יחד בכל הערים האלו, כי אחרת היה צריך להיות כתוב "ויעברו אנשים בשכם ובשילו...", ובייחוד שהן (הערים) נמנו שלא כסדרן ומקומן הגיאוגרפי]. מתוך קושיית התוספות משמע שקרעו גם על חורבן שכם, שילה ושומרון שהן ערי ישראל, כי אם קרעו רק על ערי יהודה - מה היה קשה לתוספות? אלא שהם סוברים שערי יהודה שבברייתא - לאו דווקא, והוא הדין לכל ערי ישראל. [ואפשר להוסיף, שהם פירשו ערי יהודה

לעומתם כתבו הר"ף (מ"ק טו, ב בדפי הר"ף), הרמב"ם (הלכות תעניות פ"ה הט"ז; הלכות אבל פ"ט ה"י) והרא"ש (מ"ק פ"ג סימן סד): **"ערי יהודה"**. מרן הבית יוסף והב"ח (א"ח סימן תקסא) ופאת השולחן (הלכות ארץ ישראל, סימן ג ס"ק א) הוכיחו ש"ערי ישראל" שכתב הטור - לאו דווקא, שכן בגמרא ובטור עצמו (יר"ד סימן שמ)³ כתוב "ערי יהודה", ולכן פסקו: "וכן המנהג, שלא לקרוע אלא על ערי יהודה דווקא", וכך נוהגים למעשה.

יש אחרונים⁴ שכתבו, שהמושג "ערי יהודה" כוונתו היא לערים של **מלכות יהודה**, הכוללת גם את ערי בנימין, ולא רק לערים של שבט יהודה - שהרי הפסוק (ירמיהו מא, ה), שלומדים ממנו את דין הקריעה על ערי יהודה, נאמר על המצפה, שהיתה בנחלת שבט בנימין (יהושע יח, כו). כך גם משמע לפי הטעם שכתב פאת השולחן: - "לפי ששם עיקר המלוכה של ישראל היה", ומלכות יהודה כללה גם את שבט בנימין. לפי זה נראה שקורעים גם על ערי שמעון, שנכללו אף הן בנחלת יהודה, כמו שכתוב: "ויהי נחלתם בתוך נחלת בני יהודה... מחבל בני יהודה נחלת בני שמעון... וינחלו בני שמעון בתוך נחלתם" (יהושע יט, א-ט). מה עוד שבימי מלכות דוד עברו עריהם לנחלת יהודה (דה"א ד, לא, רש"י ורד"ק שם), ובימי חזקיהו נחל שבט שמעון בירכתי הנגב ובחבלי סיני (שם).

2. מדוע נקבעה הקריעה רק על ערי יהודה?

הב"ח (שם) הסביר, שקרעו רק על ערי יהודה מפני שערי ישראל אינן חשובות כערי יהודה. וצריך להבין, והלוא כל ארץ ישראל מקודשת משאר הארצות (כלים פ"א מ"ו)? פאת השולחן (שם) הסביר שהטעם הוא בגלל אובדן מלכות ישראל, "דשם (בערי יהודה) עיקר המלוכה של ישראל היה".

הגר"ש גורן (משיב מלחמה, ח"ב עמ' שכט) הוסיף, שמכיוון שערי ישראל חרבו זמן רב לפני ערי יהודה עם גלות עשרת השבטים, ומאחר ועדיין המשיכה מלכות יהודה את קיומה, לא התבטא החורבן על ידי חורבן של ערי ישראל אלא על ידי חורבן של ערי יהודה. גם הנחמה תתבטא בבניין ערי יהודה תחילה, ככתוב (ירמיהו לג, י): "עוד ישמע במקום הזה, אשר אתם אומרים חרב הוא מאין אדם ומאין בהמה, בערי יהודה ובחצות ירושלים, הנשמות מאין אדם ומאין יושב...".

לא "משבט", אלא "מחלק" יהודה, כלומר, לא חלוקה לפי שבטים - יהודה וישראל, אלא חלוקה לפי איזורים (ארצות): יהודה, עבר הירדן והגליל, ובחלק יהודה כלולים גם מקומות וערים מישראל.

3. בקיצור פסקי הרא"ש, שכתב בנו רבי יעקב, בעל הטורים (מסכת מועד קטן פ"ג סעיף סד) כתוב, "ערי יהודה" בלבד. (אמנם יתכן שזו דעת הרא"ש, אבל מכיוון שהטור מביא תמיד את דעת הרא"ש, משמע שערי ישראל שנקט לאו דווקא, והכוונה לערי יהודה וכפי שנתבאר).

4. הרב משה נחום שפירא, ספר הר הקודש, ירושלים תשנ"ב, עמ' א-ב; הרב ש' גורן, שו"ת משיב מלחמה, ח"ב סימן קמא.

יש שכתבו⁵ שהטעם להבדל זה הוא בגלל הקדושה (היתרה) שבערי יהודה, כמו שמשמע מהפסוק "ערי קדשך היו מדבר" - היינו שיש קדושה מיוחדת לערי יהודה, כי הן קרובות למקדש ובשכנותו של מקום, כמבואר בסנהדרין (יא, ב): "תנו רבנן: אין מעברין את השנים אלא ביהודה... אמר קרא "לשכנו תדרשו ובאת שמה" (דברים יב, ה) - כל דרישה שאתה דורש לא יהיו אלא בשכנו של מקום". רש"י שם כתב: "שכנו של מקום - ירושלים, והוא ביהודה". מבואר שיש עדיפות לארץ יהודה, בגלל שהיא קרובה למקום המקדש ובשכנותו של מקום⁶. הרב משה נחום שפירא ביאר שזו כוונת הלבוש, שכתב שהטעם שקורעין על ערי יהודה הוא "לפי שהם קרובים לירושלים". כך משמע גם מלשון הרמב"ן בחידושו למסכת מועד קטן (כו, א ד"ה אמר ר' חלבו): "ואם קרע על ירושלים תחילה אינו קורע על שאר ערי יהודה, שכבר קרע לקדושה שבכולן"⁷. מבואר שסובר שטעם הקריעה הוא בגלל קדושה.

גם מאגרת הרמב"ן לבנו רבי נחמן⁸ משמע שהטעם הוא משום קדושה. הרמב"ן מתאר את המצב בארץ ישראל: "ומה אגיד לכם בענין הארץ, כי רבה העזובה וגדל השממון, וכללו של דבר, כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו, ירושלים יותר חרבה מן הכל, וארץ יהודה יותר מן הגליל"⁹.

בספר ברית אברהם¹⁰ הסביר שהפסוקים בגמרא (מועד קטן כו, א) מבוארים לפי העיקרון של "כל המקודש מחבירו חרב מחבירו". על ערי יהודה נאמר: "ערי קדשך היו מדבר" (ישעיהו סד, ט) - מדבר ולא שממה; על ירושלים שהיא מקודשת יותר נאמר: "ירושלים שממה" (שם), ושממה יותר גרועה ממדבר; על בית המקדש, שהוא המקודש ביותר, נאמר: "בית קדשנו ותפארתנו... היה לשריפת אש, וכל מחמדנו היה לחרבה" (שם, י). כאן הוא החורבן הגדול ביותר - שריפת אש וחורבן מוחלט.

האם שני טעמים אלה משלימים או חולקים? נפקא מינא בין ההסברים לא מצאתי, כי גם הר"ש גורן וגם הרמ"ן שפירא כתבו שבימינו אין קורעים על ערי יהודה, מפני שהשלטון הוא ביד ישראל. דומה על כן, שהם משלימים זה את זה.

5. הרב משה נחום שפירא, שם עמ' א-ב; הרב ש' גורן, משיב מלחמה, ח"ג עמ' שמ-שמא.
6. גם ביד רמה (שם) מבואר שהטעם הוא בגלל קדושה: "מסתברא דאכולה ארץ יהודה קאי, דכולה ארץ יהודה שכנו של מקום מיקרי, מאחר דהוי בית המקדש בגווה דהא כולה חדא נחלה היא, וחד חולקא הוא דהוא".
7. והביאו המגיד משנה, הלכות תעניות פ"ה הט"ז.
8. כתבי הרמב"ן, מהדורת הרב שעוועל, ירושלים תשכ"ד, ח"א, אגרת ז עמ' שסח. אין זו ראייה מוחלטת כיוון שהרמב"ן לא דיבר על קריעה, אלא ציין שיהודה קדושה יותר מהגליל, מכל מקום רואים מכאן שהתייחסותו היא מטעם קדושה, ודבריו מצטרפים לנאמר לעיל.
9. הרדב"ז (שו"ת, ח"ב סימן תרמו) כתב שהסיבה היא עגמת נפש. אבל גם הוא מנמק זאת בקדושת המקום - "מי שהוא שכן לבית המקדש (יהודי שגר בירושלים) הרי נפשו עגומה בכל שעה... [אלא] דעל המקדש איכא עגמת נפש יתירה".
10. הרב אברהם סעליב, ורשה תרמ"ד, הלכות ט' באב סימן קיח, עמ' 66.

נראה שהפסוק "ערי קדשך היו מדבר" מלמד שיש בערי יהודה קדושה, אבל לא רק קדושה, אלא שילוב של שלטון וקדושה, ולכן קורעים רק על ערי יהודה ולא על ערי ישראל.

3. מדוע בפסוק מוזכרים רק ערי ישראל?

מרן הבית יוסף (או"ח סימן תקסא) הקשה: הרי בפסוק מוזכרות ערים מישראל בלבד - שכם, שילה ושומרון, ומדוע אין קורעים על ערי ישראל?

מספר תירוצים נאמרו על קושיא זו:

א. הבית יוסף תירץ, שקריעת הבגדים היתה רק כשראו את המצפה, שהוא מערי יהודה.

ב. הכפתור ופרח (פרק ו, מהדורת ביהמ"ד להתיישבות, ירושלים תשנ"ד, ח"א עמ' קכד) תירץ, שהם קרעו על חורבן בית המקדש. כשאותם אנשים נסעו מביתם להביא מנחה ולבונה לבית המקדש הם לא ידעו עדיין על חורבן הבית. רק בדרך שמעו עליו, ואז קרעו את בגדיהם, גלחו זקנם והתגודדו. מסקנתו "אם כן אין להביא מזה ראייה על שכם ושומרון שיהיו חייבין בקריעה". קדמו לו רש"י ורד"ק (י"מיהו מא, ה). הרד"ק שם הקשה, הלוא עברו חדשיים מחורבן בית המקדש (מאב עד תשרי), ואיך לא שמעו? ותירץ, ששמעו על כיבוש ירושלים וגלות ישראל, אבל חשבו שכיוון שהבבלים השאירו את דלת העם בארץ ישראל השאירו גם את בית המקדש, כדי שיקריבו הנשארים בארץ את קרבנותיהם, וכיוון ששמעו בדרך שנשרף בית המקדש קרעו בגדיהם.

הב"ח הקשה על תירוץ זה, אם כן, כיצד לומדים מהפסוק דין קריעה על ערי יהודה וירושלים? הרי אפשר רק ללמוד על חורבן בית המקדש בלבד!

ג. הב"ח (שם) תירץ שקורעים על חורבן בית המקדש רק כשנמצאים סמוך למקדש, כמו מן הצופים לירושלים, והם היו רחוקים. לכן חייבים אנו לומר שקריעת הבגדים היתה על חורבן המצפה שביהודה, שראו אותה בסמוך להם, ומכאן למדו בקל וחומר שכך צריך לקרוע גם על המקדש וירושלים כשהם בחורבן.

באליה רבה (ס"ק ב) הקשה: הלוא בזמן החורבן גם על שמועה רחוקה, שחרבה ירושלים או שנחרב הבית, קורעים, כמבואר בירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"ז) ובמסכת שמחות (פ"ט)!

בספר הר הקודש (שם, פנים חדשות, סעיפים ח-י, עמ' ג) תירץ הרמ"נ שפירא, שכוונת הב"ח היא, שכאשר אדם שומע מרחוק על החורבן אך הוא הולך ומתקרב למקום החורבן - אז יותר טוב שיקרע בסמוך לו כשיראה את החורבן בעיניו. מה שאין כן

בעומד מרחוק ואינו מתכוון להתקרב למקום, שם בוודאי גם הב"ח מודה שחייב לקרוע, וכך מדובר בירושלמי ובמסכת שמחות.

ד. המהרש"א (מועד קטן כו, א, חדושי אגדות ד"ה מערי יהודה) תירץ, שבתלמוד נקטו ערי יהודה ולא ערי ישראל, "משום דהתנא דידן לאחר חורבן בית שני איירי, ולא היו ידועין רק ערי יהודה, דלא עלו מבבל בבניין בית שני רק שבט יהודה וקצת מבנימין, ועשרת שבטים שגלו לחלח וחבור לא עלו". המסקנה מדבריו היא שצריך לקרוע גם על ערי ישראל¹¹.

תירוצו קשה, כי הניח בדבריו שמבבל עלו רק שבט יהודה וקצת מבנימין, "ועשרת [ה]שבטים... לא עלו". בספר עזרא (פרק ב) מנויים בפרוטרוט רשימות העולים. ישנה סתירה בין סיכום רשימות העולים המפורט בפרק, שהם 29,830 נפש, לבין הסיכום הסופי בפסוק סד - 42,360 נפש. חז"ל (סדר עולם רבה פרק כט) עמדו על אי התאמה זו והסבירו: "אלו שעלו משאר השבטים", כלומר כשנים עשר אלף עולים עלו משאר שבטי ישראל. תירוץ זה מדויק, כי הפרק מסתיים במילים "וכל ישראל בעריהם" (פסוק ע) שמשמעותו ששבטי יהודה וישראל שחזרו לארץ כולה - התיישבו בעריהם (מצודת דוד שם). מסקנת הדברים היא שכבר בתחילת בית שני עלו חלק משבטי ישראל והתיישבו בעריהם. גם בחז"ל אנו מוצאים שהגולים חזרו לערי ישראל (ערכין לב), וידוע שבתקופת הבית השני הגליל ושאר ערי ישראל היו מיושבים¹². לכן תירוץ המהרש"א, שלתנא דידן היו ידועות רק ערי יהודה, כי שבטי ישראל לא עלו ולא התיישבו בעריהם, צ"ע.

ה. בספר דברי יוסף (הרב יהוסף שוורץ, תשובות, ח"ג עמ' לא)¹³ הסביר שיש הפרש בין חלק יהודה ובין ארץ יהודה. חלק יהודה הוא נחלת שבט יהודה בלבד. ארץ יהודה הוא החלק הדרומי של ארץ ישראל, הכולל את נחלות שבטי יהודה שמעון ובנימין והחלק הדרומי של שבט דן (העיר יפו). בחז"ל מוזכר פעמים רבות המונח "שלש ארצות הם - יהודה ועבר הירדן והגליל" (שביעית פ"ט מ"ב)¹⁴. כלומר אנו מוצאים

11. החתם סופר (שו"ת, י"ד סימן רלד) כתב: "ואם כן מי שפגע בצפת וקרע, ושוב פוגע בירושלים לא יחזור ויקרע? ובהיפך קיימא לן אם פוגע בירושלים תחילה וכו' כמבואר בפסוקים". מבואר מדבריו שקורעים על צפת למרות שהיא מערי ישראל. בספר שער החצר (ירושלים תשמ"ו, סימן תקפב) העיר, שדבריו הם אגב שיטפא דלישנא, דעל ערי ישראל אין קורעין אלא רק על ערי יהודה, כמפורט בטור ובשו"ע או"ח סימן תקסא ב"י ובב"ח. יתכן והחת"ס הבין כדעת המהרש"א, אלא שדברי המהרש"א עצמם צריכים עיון גדול.

12. בספר עזרא, עם פירוש דעת מקרא בנספחות, נספח ד' עמ' 28-32 מובאים מקורות רבים מחז"ל עם מפה על תחום ההתיישבות של עולי בבל.

13. תירוץ זה מובא בשמו גם בספר אגרות לראי"ה, ירושלים תשמ"ו, עמ' רנז.

14. סיוע להסבר זה מצאתי בפירוש הרש"ש (מגילה ד, א ד"ה ולטעמיך) שהסביר את הפסוק (דברי הימים ב' יד, ה) שיהודה פירושו "חלק הארץ הנקרא יהודה [וכמו יושבי יהודה], ובזה החלק היה

חלוקה לפי איזורים, ארצות, ולא לפי שבטים, שאחת הארצות היא יהודה. לפי זה מתורצת קושית הבית יוסף, כי "הרואה ערי יהודה בחורבן קורע" אין הכוונה לנחלת ערי שבט יהודה, אלא לארץ יהודה, ושכם שילה ושומרון נמצאות בארץ יהודה.

המסקנה מדבריו היא שעל חלק מערי ישראל, הנמצאות בארץ יהודה, קורעים. יש כאן חידוש גדול להלכה, וצ"ע למעשה.

ב. מהי ההגדרה של "בחורבן"?

1. חורבן פיזי או חורבן המלכות?

מנן הבית יוסף (או"ח סימן תקסא) הסתפק מהי ההגדרה של "ערי יהודה בחורבן", וזו לשונו:

והאי ערי יהודה בחורבן דקאמר דהיינו שהן חרבות ואין בהן ישוב כלל. אבל אם יש בהן ישוב, אף על פי שהן בידי גויים - היה נראה לכאורה דאין צריך לקרוע. ואפשר, דכל שהן בידי גויים, אף על פי שיש בהן ישוב - בחורבן מיקרי, וכן עיקר.

לפי ההסבר הראשון, "חורבן" הגדרתו האם נמצאים בישוב יהודים. אם המקום אינו מיושב ביהודים זה חורבן, ואם יושבים שם יהודים אין זה נקרא חורבן. לפי ההסבר השני הכל תלוי בשלטון, שאם אין שם שלטון יהודי זהו חורבן אף שהמקום מיושב ביהודים, ואם השלטון הוא ביד ישראל אין זה נקרא בחורבן, למרות שבמקום גרים גויים¹⁵. מה הטעם לזה שהשלטון הוא הקובע? הסבר לכך כתב הרב שריה דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו, בני ברק תשכ"ז, עמ' ט): כאשר השלטון הוא ביד

גם כן נחלת בנימין". ראה עוד: הרב משה ב"ר אברהם, תפארת משה על הש"ס, מגילה ד, א רש"י ד"ה לוד.

15. ראה עוד: הרב ח"ז גרוסברג (קונטרס דרישת צבי, עמ' ה, ירושלים תש"א), שכתב שהכרעת הפוסקים היא שהדבר תלוי בשלטון.

היה מקום להסביר את דברי הבית יוסף, שבתחילה רצה לומר דבחורבן היינו שאין בהם ישוב כלל, כלומר אפילו יישוב של עכו"ם, שכוונתו לחורבן כפשוטו, אבל אם יש בהן יישוב, אף על פי שהן ביד עכו"ם, כלומר שהוא מיושב על ידי עכו"ם - אינו צריך לקרוע, כיון שהעיר עצמה אינה חרבה. ומסקנתו, שאפילו הכי מיקרי חורבן, כיון שהוא מיושב על ידי עכו"ם. לפי זה אם הוא מיושב על ידי ישראל שיושבים שם, לא מיקרי חורבן אף על פי שהאומות מושלים עליהן (הר הקודש, פנים חדשות, עמ' ה). נראה לי שהסבר זה נדחה מתוך הסוגיה עצמה, שהרי המצפה היה יישוב יהודי, ולאחר המלחמה נקבצו אליו יהודים רבים, ואף על פי כן קרעו את בגדיהם, מפני שהמקום נכבש והיה תחת מלך בבל. לפיכך מוכח שחורבן משמעותו שלטון יהודי. וראה עוד להלן בדברי הב"ח. גם בספר הר הקודש כתב שלהלכה אין לסמוך אלא על מה שכתבו הפוסקים בדעת הבית יוסף, שהגדרת החורבן תלויה בשלטון.

נכרים, גם אם יש יישוב במקום, היישוב אינו בטוח, כי יכולים הנכרים לגרש את היהודים מהמקום בכל זמן שירצו. ולכן העיקר הוא השלטון ולא ההתיישבות במקום. מה עוד¹⁶ ששלטון הוא תחילת יישוב, כי בסופו של דבר תגרור השליטה במקום הקמת ישוב - כמו שראינו בזמננו.

כפירוש הראשון בדברי הבית יוסף הסביר בעל כפתור ופרח (פ"ו, מהדורת ביהמ"ד להלכה, ח"א עמ' קכה), וזו לשונו:

ונראה כי "חורבנן" אינו רוצה לומר שיהיו מאין אדם, אלא שאין שם ישראל ביישובן, שהרי שכם שילה ושומרון לא היו חרבים לגמרי כשבאו אותם השמונים איש.

כלומר "חורבן" אין הכוונה שאין במקום נפש חיה, אלא גם אם המקום חרב ונשארו שם אנשים, אבל אינו נקרא ישוב, גם מצב כזה הוא "בחורבנן". מדבריו יוצא שאם ישנו מקום הנמצא תחת שלטון יהודי אך אין שם יישוב יהודי - צריך לקרוע.

מין הבית יוסף הכריע כפירוש השני, כשכתב עליו "וכן עיקר".

גם הב"ח פסק: "ופשוט הוא דהאי ערי יהודה בחורבנן דקאמר - היינו אפילו יש שם יישוב. כל שיד האומות שולטת עליו - בחורבנן מקרי". הבית יוסף אינו מביא אסמכתא לביסוס קביעתו שהעיקר כפירוש השני, ואין אנו יודעים האם הכרעתו היא מסברה או מגמרא¹⁷. הב"ח לעומת זאת למד זאת מתוך הסוגיה עצמה. הוא הביא הוכחה לדבריו - "דהא מצפה שקרעו עליה - היה שם ישוב עם רב מיהודים... ואף על פי כן קרעו בגדיהם, מפני שהיתה נכבשת תחת יד מלך בבל". גם בעל מגן אברהם (שם ס"ק א) פסק כך: "בחורבנן - אף על פי שיושבין בהן ישראל, כיוון שהאומות מושלים עליהם - מקרי חורבן". וכן פסקו הט"ז (שם ס"ק א), האליה רבה

16. הרב נחום נריה, קונטרס עמק חברון, ספר חגי, קרית ארבע תשמ"ה, עמ' 304.

17. הרב שמואל הכהן וינגרטן (סיני סא (תשכ"ז), "הרואה את ירושלים ביישובה", עמ' קטג-קסד), מביא בשם הגר"ר קצנלבוגן, שהכרעתו של הבית יוסף כפירוש השני, שהמושג "חורבן" תלוי בשלטון ישראל, היא מהברייתא בברכות (נח, ב) "הרואה בתי ישראל ביישובן אומר: ברוך מצייב גבול אלמנה", ומפירוש רש"י שם: "כגון ביישוב בית שני". כוונת רש"י במילה "כגון" היא "כעין", "כדוגמת", בית שני, כשהשלטון היה ביד ישראל (ראה באריכות בסעיף ט"ד, "הרואה בתי ישראל ביישובן"). מדברי רש"י עולה כי המושגים "בחורבנן" ו"ביישובן" משמעותם קיום השלטון או היעדרו. מכיוון שמרן בשולחנו הטהור (או"ח סימן קכד, י) העתיק את דברי רש"י, הוא פסק זאת להלכה, כי שתי המימרות בגמרא, בברכות (נח, ב) ובמועד קטן (כו, א) משלימות זו את זו. וכמו שבתקופת בית שני היה השלטון ביד ישראל ונקראו "בתי ישראל ביישובן", כך "בחורבנן" פירושו שלטון זר בארץ ישראל.

(שם), המריק"ש בערך לחם, הפרי מגדים (אשל אברהם ס"ק א), המשנה ברורה (סק"ב)¹⁸
וכף החיים (שם ס"ק ד).

הגר"ב זולטי (שו"ת משנת יעב"ץ, ירושלים תשד"מ, או"ח סימן מח) הביא את דברי הבית
יוסף, הב"ח והמגן אברהם וכתב:

ולפי זה פשוט הוא וקל וחומר... שאם אין בהן יישוב של ישראל, אלא הם
מיושבים על ידי עכו"ם, אפילו ישראל מושלים עליהם - שמיקרי בחורבנן,
שהרי זה גופיה שאין בהם יישוב של ישראל, זה מקרי בחורבנן... והרואה ערי
יהודה שהם מיושבים על ידי עכו"ם, הרי זה כרואה ערי יהודה בחורבנן. עיין
בספר 'כפתור ופרח' פרק שישי...

מבואר שהבין שהבית יוסף, הב"ח והמגן אברהם פסקו כהבנת הכפתור ופרח.
דבריו תמוהים, שהרי הבית יוסף פסק להיפך, כשכתב על הפירוש השני "וכן עיקר",
וכן הב"ח.

2. שלטון חילוני - האם הוא כשלטון נכרי או לא?

הרב ש' דבליצקי¹⁹ הסתפק, האם כוונת הבית יוסף לשלטון ישראלי היא רק בזמן
שהשלטון שומר תורה ומצוות, אבל שלטון שאינו מתנהג על פי התורה, ובפרט
שלטון של אפיקורסים שמתנהגים כמו שלטון נכרי, נקרא "בחורבנן", או מכיוון שאין
גויים ממש מושלים שם אינו נקרא בחורבנן?

האדמו"ר מסאטמר (שו"ת דברי יואל, ניו יורק תשמ"ז, או"ח סימן ל סעיף ו)²⁰ פסק שכאשר
השלטון אינו מתנהג לפי התורה צריך לקרוע, וזו לשונו: "הנה ודאי דלא עדיף עכשיו,
אלא אדרבה גרוע עכשיו באותה הממשלה, כמבואר בזוהר הקדוש כמה פעמים,
דגלות הערב רב קשה יותר מגלות האומות, ואין להסתפק בזה בעוונותינו הרבים".

18. הרב משה שטרן (שו"ת באר משה, ח"ז, ניו יורק תשמ"ג, עמ' שי-שיא) סבר, שהשלטון תלוי
בחזרת מלכות בית דוד בלבד ולא בשלטון ישראלי אחר. דבריו תמוהים, כי לפי זה קרעו בזמן
בית שני בימי מלכות החשמונאים והורדוס שלא היו מבית דוד, ואילו ברמב"ם (הלכות חנוכה
פ"ג ה"א) משמע שמלכותם היתה כדון "וחזרה מלכות ישראל יתר על מאתיים שנה". ועוד,
להלכה נפסק ש"הרואה בתי ישראל בישובן, כגון בית שני, אומר ברוך מצבי גבול אלמנה" (או"ח
סימן רכד, י?)! ראו לציין שבסוף דבריו כתב, שדעת גאוני ארץ ישראל שאין צריך לקרוע "ולהם
שומעים כמובן".

19. זכרון בצלאל, בני ברק תשל"ז, על יו"ד סימן שמ, סעיף לז, עמ' קמד. עיין עוד: קונטרס אחר
כתלנו, בני ברק תשכ"ז, עמ' י. ראו לציין שהלכה למעשה הקל בזה.

20. הרב משה שטרן (שם) הסתפק בזה. עיין בהערה 18. הרב ז' קורן (ממלכת כהנים וגוי קדוש,
ירושלים תשמ"ט, עמ' 244-245) דחה את ההוכחה שהביא האדמו"ר מסאטמר מהזוהר, עיין שם.

לאחר העיון נראה שאין מקום לקביעה זו. הרב א"י זלזניק (הר הקודש, שם עמ' שכה-שכו) הסביר שכאשר השלטון אינו מתנהג על פי התורה אין זה שייך לחורבן הארץ אלא ל"ויתערבו בגויים וילמדו מעשיהם" (תהלים קו, לה), כי גם כששני בתי המקדש היו קיימים היו זמנים שהשלטון לא התנהג על פי התורה, ובודאי לא קרעו על ירושלים וערי יהודה. היו תקופות שכהן גדול היו צדוקי (יומא ט, א; יט, ב) ובודאי לא קרעו אז על בית המקדש.

הרב זלמן קורן הוסיף, שחז"ל אמרו "מפני מה זכה עומרי למלכות? מפני שהוסיף כרך בארץ ישראל" (סנהדרין קב, ב). אם נניח שעיר הנמצאת תחת שלטון עומרי הרשע אין לה דין של עיר בגויה ויש להתאבל על חורבנה, אם כן לא בנה עומרי מעולם את שומרון, שבניין רשעים - סתור ועומד הוא מעיקרו! על כרחק צריך לומר, כי מה שלטון נכרי מחשיב את העיר כאילו היה חרבה היינו דווקא שלטון נכרי ממש, אבל שלטון רשעי ישראל אינו נחשב חורבן.

האדמו"ר מסאטמר (ויאל משה, מאמר יישוב ארץ ישראל, סימן נא, עמ' רנב) הסביר מאמר חז"ל זה, שעמרי הושיב בשומרון במודע ובכוונה אנשים יראי ה' ולא חוטאים, ולכן זכה למלוכה. הסברו קשה, כי סברה כזו היא סברה של מלך צדיק, ואילו עומרי היה רשע. כמו כן בסוגיא שם משמע אחרת. נאמר (שם) שעל דלתות הכניסה לעיר שומרון היה כתוב "אחאב כפר באלוקי ישראל". אין להניח שאחאב, בנו של עמרי, היה כותב זאת בניגוד לדעת אביו, אשר לדברי האדמו"ר מסאטמר הושיב בכוונה במקום אנשים שומרי תורה ומצוות²¹.

ג. קריעה על ערי יהודה עם הקמת המדינה ומלחמת ששת הימים

על סמך הנאמר לעיל, פסק הגר"ר כץ רבה של פתח תקווה (שער ראובן, דרשות, ירושלים תשי"ב, עמ' לב)²² למחרת החלטת עצרת האומות המאוחדות וערב הקמת המדינה, שבטל חיוב קריעה על ערי יהודה כשקמה מדינת ישראל. זו גם דעת הגרש"י זיין (המועדים בהלכה, ת"א תשנ"ג, עמ' שעא)²³ שפסק: "מסתבר שעם שחרורן של ערי יהודה משלטון נוכרים והקמת מדינת ישראל... בטל דין הקריעה על אותן הערים". לעומתם, דעת האדמו"ר מליובביץ' (תשובות וביאורים בשולחן ערוך, כפר חב"ד תשמ"ז, סימן

21. הגרא"י וולדינברג (שו"ת ציץ אליעזר, ח"ז, עמ' רכה-רכז) הוכיח ביחס למצות העלייה, כי למרות שההנהגה היא ברובה בידי אנשים חילונים פורקי עול תורה ומצוות, חלים כל חיובי המצוות בימינו ואכמ"ל.

22. ראוי להביא את דבריו: "אולם ברור שלא קריעת הבגדים קובעת. העיקר הוא קריעת הלבבות. נוכח תפקידי הגורל הנכונים לנו... חובה להתייצב במערכה מאוחדים ומלוכדים. פירוד ושנאת אחים היו בעוכרי האומה בכל הזמנים, וגורליים יהיו נוכח המעשים שאנו קרואים להם".

23. גם הרב י"מ טוקצ'נסקי, ספר ארץ ישראל, סימן כב, א, פסק כך, אלא שכתב טעמים אחרים, ואכמ"ל.

קיט), שגם לאחר הקמת מדינת ישראל יש לקרוע וזו לשונו: "להוציא מדעת האומרים שהחלטת UN (ראו"ם) בשנת 1948 (תש"ח) ביטלה הלכות אלר".

לאחר מלחמת ששת הימים, כשערי יהודה, כגון חברון ובית לחם, חזרו לשלטון ישראל, קבעו גדולי הפוסקים ששוב אין לקרוע על ערי יהודה. להלן רשימה חלקית: הרש"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה סימן עג); הר"מ פיינשטיין (אגרות משה או"ח ח"ד סימן ע אות יא); הרא"י וולדינברג (הפרדס תשרי תשכ"ח עמ' 12, שם, שבט תשכ"ח עמ' 15); הר"ע הדאיה (נועם כרך יא עמ' קעח); הרב ח"ז גרוסברג (נועם כרך יא, עמ' נט); הרב ש' דבליצקי (קונטרס אחר כתלנו, סעיף א); הר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים, ח"ה סימן שמח, הערה ב); הרצ"ה קוק (שיחות הרצי"ה, גליון 69 עמ' 12); הרב ש' גורן (משיב מלחמה, ח"ב סימן קמא, ח"ג עמ' שכט-שלה); הרב ח"ד הלוי (מקור חיים ח"ב עמ' 207); הרב מ"נ שפירא (הר הקודש עמ' ו, יג); הרב א"י זלזניק (הר הקודש, עמ' שכה-ו הערה 1); הרב מ' שטרן (שו"ת באר משה, ח"ז עמ' שיא בסוף התשובה); הרב מרדכי פוגלמן (שו"ת בית מרדכי סימן לג) ועוד.

הרב יהודה הרצל הנקין (שו"ת בני בנים, ח"ב סימן כד, עמ' ד) טען, שמהפוסקים אפשר רק ללמוד ש"בחורבנן" נקרא כל ששולטים בהם הגויים, אך הם לא כתבו ש"בבנינן" נקרא כל ששולטים בהם ישראל. לדבריו, כוונת הבית יוסף והב"ח (שהוזכרו לעיל בסעיף ב'ו) להחמיר ולומר שהיעדר ישוב יהודי נקרא "בחורבנן", ואפילו יש בערים הללו ישוב יהודי, אם הגויים שולטים שם נקרא "בחורבנן", ולכן נקטו לשון "אפילו" או "ואף על גב". לפי הסבר זה צריכים שני תנאים כדי שלא יתקיים "בחורבנן": (1) שיגורו שם יהודים; (2) שהמקום יהיה בשלטון ישראל. לפיכך, הבית יוסף לא דיבר כלל על מצב בו המקום הוא תחת שלטון ישראל ולא גרים שם יהודים. מכל מקום מכיוון שהבית יוסף פסק כפירוש השני, לכן במצב בו המקום הוא תחת שלטון ישראל ולא גרים שם יהודים הגדרתו "בחורבנן". [יתכן וזו היתה הבנת הגרי"ב זולטי (לעיל סעיף ב'ו) בבית יוסף, בב"ח ובמגן אברהם].

אין דבריו מוכרחים. המעיין בבית יוסף יראה כי הוא בא להגדיר מהו המונח "בחורבנן". בהסבר הראשון המושג "חורבן" הוא כפשוטו וכמשמעו, מקום חרב שאין בו ישוב, ולא גרים שם יהודים. לפי ההסבר השני המושג "חורבן" פירושו הפסקת השלטון. בב"ח הדברים מפורשים יותר, שהכל תלוי בשלטון - "אפילו יש שם ישוב, כל שיד האומות שולטת עליו - בחורבנן מקרי". (גם המשנה ברורה (סימן תקסא ס"ק ב, שער הציון ס"ק ב) הבין שדברי הבית יוסף (בהסבר השני), הב"ח ושאר האחרונים זהים). דברי הבית יוסף, הב"ח והפוסקים האחרים נאמרו במצב של שלטון גויים וחורבן ערי יהודה וירושלים, שהרי זה המצב שהיה בזמנם. העקרון הנלמד יכול להיאמר גם על מצב הפוך - שלטון ישראל על ערי גויים. ידועים דברי החתם סופר, שאחד מדרכי

הפסיקה בהוראה היא "ידיעת ההפכים אחד"²⁴. הם לא כתבו אפשרות זו, כי היו משועבדים לגויים, וזו לא היתה מציאות ריאלית עבורם. מה עוד שכתביבת הלכה בדבר שלטון יהודי יכלה להתפרש כמרידה ולגרום לצרות.

ד. קריעה על ירושלים לאחר מלחמת ששת הימים

1. קריעה בגלל היעדר קדושה

הרמב"ן בחידושיו למסכת מועד קטן (כו, א) כתב: "ואם קרע על ירושלים תחילה אינו קורע על שאר ערי יהודה, שכבר קרע לקדושה שבכולן". מבואר מדבריו, שסובר שטעם הקריעה הוא משום הקדושה (ראה לעיל סעיף א'2).

הרב ש' דבליצקי²⁵ פסק בתחילה להקל, וכתב שבזמננו אין לקרוע על ירושלים, אבל אחר כך חזר בו וכתב שראוי להחמיר כי "כל זמן שלא נבנה המקדש, הרי זה נקרא חורבן לגבי ירושלים, וכדמוכח בשו"ת חתם סופר יו"ד סימן רלד. וכמו שלא מועיל שלטון יהודי לגבי מקדש, כמו כן אינו מועיל לגבי ירושלים, ואין זה דומה לערי יהודה". כן פסק הר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים, ח"ה סימן שמח הערה ב) שירושלים "מעלתה כעיר ה' מפני שהמקדש שמה". דעת הגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה, ירושלים תשמ"ו, סימן עג, עמ' תלז) היא שבימינו צריך לקרוע על ירושלים, מכיוון "שכל זמן שרואים עדיין בעיר הקודש והמקדש כנסיות של נכרים וגם קברי עכו"ם, ואין אנו יכולים לעקור את פולחן הנכרי, עדיין היא בחורבנה". היו שכתבו²⁶ שצריך לקרוע על ירושלים משום שעדיין ניכר בה החורבן, שהרי אין אוכלין בה קדשים קלים ומעשר שני ונטע רבעי.

נראה שסברתם היא, שדין קריעה על ירושלים הוא משום קדושתה (שנתחללה), שכן אם הטעם הוא משום שלטון - אין בדברים שהזכירו חסרון לעניין זה. הרי המצאותם של כנסיות ובתי קברות של נכרים בארץ ישראל אינה מהיעדר שלטון ויכולת להרסם, אלא מפני שאנו חוששים לאיבה²⁷, כי יהודים רבים גרים בארצות הגויים, ועלולים הם לסבול מאוד אם ייהרסו בתי העבודה זרה שבארץ ישראל, ויתכן שזה אף בגדר פיקוח נפש מבחינתם, ולכן מעדיפים מוסדות השלטון שלא לפגוע בבתי עבודה זרה אלו.

24. שו"ת יו"ד סימן קלח. דבריו נאמרו ביחס לארץ ישראל - "כי היכא דאיכא מצווה בארץ ישראל בבתים טפי מדקלי... משום ישיבת ארץ ישראל הוא הדין בהיפוך בחו"ל". ועוד, זה כלל בהגיון כי משפט צריך לקבוע אמת גם בהיפוכו.

25. קונטרס אחר כתלנו, בני ברק תשכ"ז, בסופו, הוספה לקונטרס; זכרון בצלאל, עמ' קמד.

26. קונטרס נבואה שעריך, עמ' נט. מובא בספר הר הקודש, עמ' כה.

27. מאותו טעם שמותר לחלל שבת כדי לרפא גוי. ראה שו"ע הלכות שבת סימן של.

הרב זלזניק (והר הקודש, עמ' שכה-שכו) הוסיף, שהסיבה שלא הורסים את בתי העבודה זרה היא מתוך בחירה מודעת. הנהוג כיום בארצות העולם המערבי הוא שקיים "חופש פולחן" לכל הדתות, וזה גם רצונם והשקפתם של התופסים כיום בהנהגת השלטון בארץ. ואף שאין זה נכון על פי התורה, אין בזה חסרון בשלטון (עיי' בפרק "עצמאות ישראל בארצו - מצווה או עצה טובה?", סעיף ו'). הוא דחה את הסברה שבירושלים עדיין ניכר החורבן מכיוון שאין אוכלין בה קדשים קלים ומעשר שני, שהרי בלאו הכי אי אפשר לאכול משום שאנו טמאים, ולא ניכר החורבן במה שאיננו אוכלים קדשים. חוץ מזה, עיכוב האכילה אינו בגלל חורבן ירושלים, אלא מפני שאין בית המקדש קיים, ומה שייך טעם זה בכדי לקרוע על העיר ירושלים?

את הוכחת הרב ש' דבליצקי מתשובת החתם סופר דחה הרא"י וולדינברג (הפרדס, שבט תשכ"ח, עמ' 15), מכיוון שדברי החתם סופר נאמרו רק בתורת הווא אמינא כדי לתת מקום מה לדברי אותו חכם שרצה לתת בזמן הזה עדיפות לעיר צפת על פני ירושלים. ולדבריו, רצה ליישב, שמכל מקום מי שקרע על צפת - יחזור ויקרע כשפוגע בירושלים, ולא להיפך, מכיוון שבזמן שבית המקדש היה קיים - היתה ירושלים עדיפה, וקורעים על ביטול אותה העדיפות, ועכשיו - צפת עדיפה. אבל החתם סופר דחה פירוש זה וכתב: "אבל חלילה לומר כן", ועל כן אין כל מקום לחזרה (של הרב ש' דבליצקי).

גם דעת הגר"ד סולובייצ'יק (תושבע"פ כב, תשמ"א, עמ' קפב) היא שהקריעה היא משום קדושה. הוא הסביר שקדושת המקדש מתחלקת בשלשה מקומות: עיקרה - בעזרה, מקצתה - בהר הבית, ומיעוטה - בירושלים. מצאנו בתורה את הלשון "לפני ה'" (בשלוש משמעויות: 1) "ושחט את בן הבקר לפני ה'" (ויקרא א, ה), ומדובר בעזרה; 2) "בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'" (תהילים צח, ו), במסכת ראש השנה (כז, א) נתבאר שתקעו בחצוצרות ובשופר בראש השנה ובתעניות רק במקדש ובהר הבית, כי נאמר "לפני ה'". מבואר שם שהר הבית נקרא "לפני ה'"; 3) "ואכלת שם לפני ה' אלוקיך... מעשר דגנך..." (דברים יד, כג), וקדשים קלים ומעשר שני נאכלים בירושלים. מבואר שירושלים נקראת "לפני ה'". לכן לדעתו, הקריעה על ירושלים יסודה בדין אבלות על חורבן הבית, כי ירושלים יש בה מקצת מקדושת המקדש - ולכן גם בימינו קורעים על ירושלים.

2. הקריעה על ירושלים בגלל היעדר שלטון

דעת הרב דוד יונגרייז (אב"ד בעדה החרדית) והגר"י קנייבסקי (הסטייפלער) היא שחייבים לקרוע גם לאחר כיבוש ירושלים במלחמת ששת הימים, כי למעשה אין אנו שולטים בירושלים. וכך מספר הרב א' הורביץ: "שאלתי את מורי ורבי (הגר"י קנייבסקי), הלוא מובא לעניין קריעה ברואה ערי יהודה בחורבן דאם ישראל שולטים פטור, אם כן אפשר דהוא הדין עתה שכבשו ירושלים? וענה לי... ששאלו את זה

הגאון רבי דוד יונגרייז וענה להם שהאמריקאים שולטים ועל פיהם ישק הכל, והחזיק מורי ורבי בסברה זו, והוסיף שהאמריקאים מעונינים שנחזיק בעיר העתיקה²⁸. מבואר, שדין הקריעה על ירושלים הוא בגלל שלטון, אלא שלדעתם אין אנו שולטים בירושלים אלא האמריקאים. סברה זו תמוהה, כי מלכות החשמונאים לא היתה מלכות עצמאית כידוע, ואף על פי כן מוגדרת מלכותם מלכות, ובזמנם לא קרעו על ערי יהודה וירושלים. כיום מדינת ישראל היא מדינה עצמאית ולא משועבדת, לכן אין לקרוע לפי סברה זו.

לעומתם פסק הגר"מ פינשטיין (ש"ת אגרות משה, א"ח חלק ד סימן ע אות יא)²⁹ שאין לקרוע כיום על ירושלים, "מאחר שהיא בחסד ה' יתברך בנויה לתפארת ואינה ברשות אומות עכו"ם". מבואר מדבריו שדין קריעה על ירושלים היה בגלל חיסרון בשלטון, וכיום אין זה כך.

גם הרב עובדיה הדאיה³⁰ סובר כך. הוא פסק שאין לקרוע על ירושלים, ונימק זאת בכך שאנו מושלים בה. בדבריו חילק בין מקום המקדש, שעליו צריכים לקרוע, שמכיוון שאין אנו רשאים להכנס לשם - עדיין הוא בחורבנו "עשוקה ביד הקליפה", לבין שאר העיר ירושלים. "ואינה דומה לירושלים, שאנחנו שולטים בה, ומתהלכים בה, [כי] הרי נפדית מיד הסטרא אחרא, ונכנסה בגבול הקדושה, ואינו מתייחס עליה כאילו היא עדיין בחורבנה".

הרא"י וולדינברג פסק בהפרדס (תשרי תשכ"ח) שכשהשלטון ביד ישראל, אין לקרוע על ירושלים. וכתב שוב (הפרדס, שבט תשכ"ח): "כאשר פנה אלי (הרב ש' דבליצקי) בכתב ושאלני אם אחר דברי פרסומו (שחזר בו ממה שנכתב קודם) אני עומד בדעתי שכתבתי במאמר הקודם, שאין לקרוע על ירושלים כהיום, השיבותי לו, שכדעתי אז כן דעתי עתה". כן פסקו אחרונים נוספים³¹.

הלשון בגמרא היא: "הרואה ערי יהודה בחורבנן, ירושלים בחורבנה, ובית המקדש בחורבנו". לשון מרן בשולחנו הטהור (א"ח תקס"א, א-ב): "הרואה ערי יהודה בחורבנן... הרואה ירושלים בחורבנה... הרואה בית המקדש". מרן השמיט מבית המקדש את המילה בחורבנו. מדוע? כנראה משום שהבית יוסף הסביר ש"חורבן" פירושו שלטון זר, ושלטון ישראל מבטל את המונח חורבן. האם לפי זה במצב שהשלטון יהיה ביד

28. ספר "אורחות רבנו הגר"י קניבסקי", [עורך הר"א הורוביץ], בני ברק תשנ"א, ח"ב עמ' קמט.

29. וכן כתב הרב אפרים גרינבלט, שו"ת רבבות אפרים, א"ח סימן שפד.

30. שו"ת ישכיל עבדי ח"ח, א"ח סימן מג; נועם ח"א, עמ' קעח.

31. הר"ש גורן, שו"ת משיב מלחמה, ח"ג עמ' שלא; הרצ"ה קוק שיחות הרצ"ה גליון 69 עמ' 12; הרב ח"ז גרוסברג, נועם כרך יא עמוד נט; הרב חיים דוד הלוי, מקור חיים, ח"ב, פרק צה עמ' 208; הרב מרדכי פוגלמן, שו"ת בית מרדכי, סימן לג ועוד.

ישראל, אך בית המקדש עדיין חרב (כמו בימינו) - לא יקרעו גם על בית המקדש? זה לא יתכן, כי סיבת הקריעה ביחס למקדש שונה מסיבת הקריעה ביחס לירושלים וערי יהודה. לכן השמיט מרן את המילה חורבן ביחס למקדש. בבית המקדש איננו קורעים על "חורבן" (היינו היעדר שלטון) אלא על היעדר הקדושה ושכינת ה'. המסקנה העולה, שביחס לירושלים דעת מרן שהעיקר הוא השלטון ולא רק הקדושה³².

לדעת הגר"ש גורן (משיב מלחמה, ח"ג, עמ' שלא) אין לקרוע בימינו על ירושלים משני טעמים: א. ירושלים נמצאת תחת ריבונות יהודית, והחוק הישראלי הוחל על ירושלים; ב. יש בירושלים רוב יהודי. ואף על פי שבין החומות יש רוב נוכרים, יש לראות את ירושלים כולה (המערבית וזו שבין החומות) כעיר אחת מאוחדת, וכל תושבי ירושלים מצטרפים לרוב יהודי (כמו לעניין קריאת המגילה שנהגו לקרות בט"ו באדר, הן בעיר העתיקה והן בעיר החדשה).

3. הקריעה על ירושלים בגלל היעדר שלטון וקדושה גם יחד

נראה להוסיף, שמסכת במועד קטן (כו, א) נאמר: "[הרואה] ירושלים בחורבנה אומר (ישעיהו סד, ט): 'ציון מדבר היתה ירושלים שממה' וקורע". מרן הראי"ה קוק הסביר (אגרות הראי"ה, ח"ג עמ' קמח) ש"ציון" ו"ירושלים" הם שני מושגים שונים. "ציון" - מבטאת את השלטון הממלכתי בישראל, כשירושלים משמשת כעיר בירה. "ירושלים" - מבטאת את הקדושה, עיר הקודש והמקדש. לפי זה הפסוק מלמד שדין הקריעה על ירושלים הוא בגלל שילוב של חסרון בשלטון - "ציון מדבר היתה" - וחסרון בקדושה - "ירושלים שממה" - גם יחד. על כן אם יחזור רק השלטון אך המקדש עצמו לא ייבנה, כמו בימינו, או כשבית המקדש היה קיים והקדושה חופפת עליו, אך ללא שלטון עצמי, כמו שהיה בתחילת ימי בית שני - אין לקרוע.

לפי זה אפשר להבין את הסדר בברייתא. בחובת הקריעה נאמר: "ואלו קרעין שאין מתאחזין... ועל ערי יהודה ועל המקדש ועל ירושלים, וקורע על מקדש ומוסיף על ירושלים" (כל שהוא, א"ח תקסא, ב). סדר הברייתא תמוה: כיון שהתחיל בערי יהודה היה צריך להמשיך בירושלים שהיא החשובה שבהן, ולהזכיר אחר כך את המקדש שהוא החשוב יותר, ומדוע הקדים את המקדש לירושלים?

מכאן חידש הרב מ"צ נריה³³ שצער החורבן, הגורם לחיוב הקריעה, כולל בתוכו שני עניינים: חורבן המלכות וחורבן הקודש. "ערי יהודה בחורבן" - מבטאות את חורבן המלכות והשלטון, כמו שהסביר פאת השולחן (הובא לעיל בסעיף א'), ששם היה

32. הרב חיים דוד הלוי, מקור חיים, שם.

33. תושבע"פ יא, תשכ"ט, סעיף יא; צניף מלוכה, כפר הרא"ה תשנ"ב, עמ' 25-26.

עיקר המלכות בישראל. "בית המקדש בחורבנו" - מבטא את חורבן הקודש. בעיר ירושלים יש שני צדדים, גם מלכות וגם קדושה, כדברי רבי שלמה אלקבץ בפיוט "לכה דודי": "מקדש מלך עיר מלוכה". לפיכך מובן סדר הברייתא. התנא נוקט מקודם את שני הענינים: ערי יהודה - מלכות, ומקדש - קדושה, ואחר כך מזכיר את ירושלים, שיש בה גם מלכות וגם קדושה.

הוא הוסיף והסביר שלפי זה מובנות ההלכות שנאמרו בגמרא: אם פגע במקדש בהתחלה - אין זה פוטר אותו מלקרוע על ירושלים, כיוון שבקריעה על המקדש נכלל אומנם צד הקודש שבירושלים, אולם לא נכלל צד המלכות שבירושלים על השלטון שאיננו, ולכן מוסיף הוא גם את המלכות והשלטון. אם קרע על ירושלים שוב אינו חייב לקרוע על שאר ערי יהודה, שהרי כבר קרע על חורבן המלכות. אולם אם קרע על ערי יהודה אינו פטור מלקרוע על ירושלים, שיש בה גם בחינת מלכות ושלטון וגם בחינת קדושה. כמו כן אם קרע על ירושלים - אינו פטור מלקרוע על המקדש שדרגת קדושתו יותר גבוהה.

הרב משה נחום שפירא הקשה³⁴, שלפי דבריו יוצא שאם קרע על המקדש תחילה כגון שפגע במקדש ברישא, ואחר כך ראה את ערי יהודה (בלי ראיית ירושלים בינתיים) יצטרך להוסיף בקריעה טפח בשביל ערי יהודה, משום שהקריעה על המקדש שהיא משום חסרון קדושה לא פטרה את הקריעה על ערי יהודה שהיא משום חסרון מלכות, והאחרונים לא כתבו כן. אלא הדין הוא שאם קרע על המקדש, אינו צריך לקרוע אפילו כל שהוא על ערי יהודה (עיי' בכף-החיים או"ח סוף סימן תקסא)? ! ולכן טען שהאחרונים לא נקטו את הסברו של בעל "פאת השולחן" אלא את טעמו של "הלבוש", והקריעה על ערי יהודה היא "מפני שהם קרובים לירושלים ובשכנותו של מקום". לפיכך, כיוון שקרע על מקום המקדש עצמו או על ירושלים עצמה - שוב אינו צריך לקרוע על חשיבותם כיוון דאתא מינייהו.

לפי מה שהוסבר לעיל מתורצת השאלה, כי גם בערי יהודה יש קדושה כמבואר בפסוק "ערי קדשך היו במדבר", ולכן מעברים את השנה ביהודה (סנהדרין יא, ב). אבל יחודם הוא בגלל המלכות, כמו שכתב "פאת השולחן" - ששם עיקר המלכות של ישראל היה. לכן כיוון שבערי יהודה יש גם צד של קדושה, כשקורע על ביהמ"ק אינו קורע על ערי יהודה.

34. הובא בספר צניף מלוכה, עמ' 27.

4. המסקנה להלכה

המסקנה העולה היא: יש מחלוקת בין אחרונים האם קורעים בימינו כשרואים את ירושלים. לפי הנאמר לעיל יסוד מחלוקתם היא, האם הקריעה היא בגלל העדר קדושה או בגלל העדר שלטון. המב"ט כתב בקרית ספר (הלכות אבל פרק ט)³⁵ שכל הקריעות הן מדרבנן, והפסוקים מהתנ"ך שהובאו בגמרא הם אסמכתא בלבד, וכיוון שבכל ספיקא דרבנן אזלינן לקולא, ובפרט כשזה נוגע לאיסור בל תשחית מדאורייתא - אין לקרוע. גם אם נאמר שספק זה הוא מדברי קבלה, גם בזה יש מחלוקת אם ספק של דברי קבלה אזלינן לחומרא או לקולא (עיין בפאת שדה לשדי חמד, כרך ב, מערכת הדל"ת (כללים) כלל כה), ולכן, מספק אין לקרוע בימינו על ירושלים.

יש שכתבו³⁶ שבימינו אין קורעים על ירושלים, כי "הלכה כדברי המיקל באבל". ואף שבמסכת מועד קטן (כו, ב) אמרו: "אבלות לחוד וקריעה לחוד" (ובקריעה אין הלכה כדברי המיקל), שונה הקריעה על ירושלים, שאינה מדין קריעה בעלמא אלא מדין אבלות, ולכן שייך לומר בה שהלכה כדברי המיקל באבל, ובפרט שיש לחוש לאיסור "בל תשחית" מדאורייתא אם קורע קריעה שאינו חייב בה, כמו שנתבאר לעיל.

לדברי הרב נחום נריה³⁷ הבית יוסף ניסח את דבריו בלשון: "והמנהג לקרוע רק על ערי יהודה" כיוון שיש ספק אם לקרוע על ערי ישראל בחורבן או לא - ולכן אין קורעין, כיוון ש"הלכה כדברי המיקל באבל".

ה. השומע על החורבן

בירושלמי מועד קטן (פ"ג ה"ז, יח, א) נאמר:

אחד ששמע שחרבה ירושלים, ואחד הרואה את ירושלים בחורבנה חייב לקרוע.

דברים דומים נאמרו גם במסכת שמחות (פרק ט) לגבי חורבן בית המקדש.

הפני משה (על הירושלמי שם) הסביר: "אחד ששמע שחרבה ירושלים באותו פעם שחרבה, כמו שעשו האנשים האלו (שבאו משכם ומשילה ומשומרון), ואחד הרואה עכשיו וכו'". מבואר שדין השומע היה רק בזמן החורבן.

בבבלי (מועד קטן כו, א) נאמר: "קורע על מקדש ומוסיף על ירושלים. ורמינהו: אחד השומע ואחד הרואה, כיוון שהגיע לצופים קורע, וקורע על מקדש בפני עצמו ועל

35. ראה עוד בפתחי תשובה, יר"ד סימן שמ ס"ק א.

36. הרב צבי שכתור, תושבע"פ כב (תשמ"א), עמ' קפג.

37. הרב נחום נריה, ספר חגי, קונטרס עמק חברון, עמ' 301. הוא סיים את דבריו "וצ"ע".

ירושלים בפני עצמה!" ופירש רש"י (כת"י ספרדי למועד קטן³⁸): "אחד השומע - שחרב, באותן הימים מיירי, שהיה הבית קיים. ואחד הרואה - כל הימים". מבואר שדין השומע היה רק אז בזמן החורבן, ודין הרואה גם בזמן הזה.

הריטב"א (שם) כתב: "אחד השומע - פי' שראה בנינה ושמע חורבנה. ואחד הרואה - פירוש שרואה חורבנה, כגון בזמן הזה"³⁹. מבואר בדבריו, שהשומע חייב לקרוע רק אם ראה את ירושלים בבניינה ואחר כך שמע על חורבנה. לפי זה מבואר מדוע השמיטו הפוסקים את דין השומע, כי לדעת הריטב"א דין זה קיים רק במי שראה אותה בבניינה וממילא מאי דהוה הוה. לפי הריטב"א מתורצת קושית הרש"ש. הרש"ש (שם) (הקשה: גם כיום מצוי דין השומע, כגון בתינוק שנישבה בין הנכרים ולא שמע בקטנותו על החורבן, ושמע רק כשהוא גדול, ואם כן מדוע נאמר שדין זה היה רק בימיהם? לפי דברי הריטב"א מתורץ הדבר, שקטן שנשבה והגדיל אינו חייב בקריעה, כי רק מי שראה אותה בבניינה קורע כששמע על חורבנה. הטעם לכך הוא כנראה משום שבשמיעה בלבד אין לו צער כל כך, אם לא הכיר אותה בתפארתה⁴⁰.

הב"ח (אר"ח סימן תקסא סק"ג) הבין שדין השומע חל גם בימינו, אלא שהוא חל רק בסמוך לעיר, מן הצופים ולפנים, ששם קורע אף אם לא ראה. הוא ניסה להסביר מדוע השמיטו הרי"ף הרמב"ם והטור את דין השומע. עיין בדבריו. בספר פאת השולחן (הלכות ארץ ישראל סימן ג סעיף א) פסק להלכה: "הרואה ערי יהודה בחורבן... תיכף כשרואה עיר מערי יהודה אומר ערי קדשך היו מדבר וקורע. ואינו חייב לקרוע אלא כשמגיע סמוך להם כמן הצופים לירושלים. ויש אומרים דאם קרע קודם שהגיע סמוך כמו [מן] הצופים, רק שראה, יצא ידי קריעה. ובצופים חייב לקרוע, אף כשלא ראה רק שמע, שיהודה וירושלים קרובים ורואים משם (ב"ח בשם ר"י)"⁴¹. מבואר שדעתו ודעת הב"ח, שבצופים קורעים גם אם רק שמעו על חורבן ערי יהודה, וכן פסק המשנה ברורה (סימן תקסא סק"ז).

לסיכום: לרוב הפוסקים דין השומע נהג רק בזמן החורבן, והריטב"א הוסיף שגם בזמן החורבן רק במי שראה את ירושלים בבניינה ושמע על חורבנה.

לפי הב"ח והמשנה ברורה מן הצופים ולפנים קורעים גם אם רק שמע ולא ראה.

38. פירוש רש"י הגדפס למסכת מועד קטן אינו משל רש"י. עיין בהקדמת אפרים קופפר, פירוש רש"י למסכת מועד קטן, ירושלים תשכ"א.

39. כך כתוב בריטב"א מהדורת מוסד הרב קוק. והכוונה פי' - פירוש. בשו"ת בני בנים (שם) כתב "נראה לגרוס בריטב"א פירש"י במקום פירש", כי פירוש הריטב"א מסתמך על דברי רש"י.

40. שו"ת ראשית ביכורים סימן ט; שו"ת בני בנים שם.

41. עיין באליה רבה (שם ס"ק ז) שהקשה על הב"ח, ובספר הר הקודש (פנים חדשות, סעיפים ו-יא, עמ' יג) תירץ את קושייתו. מכל מקום דעת האליה רבה, שקורעים גם בשמיעה במקום רחוק מאוד, ולא דווקא מהצופים.

ו. מעמד המשפטי וההלכתי של אזורי יש"ע לאחר הסכמי אוסלו

לאחר מלחמת ששת הימים שוחררו ירושלים, יהודה, שומרון, חבל עזה והגולן. המצב החוקי והמשפטי במקומות אלה הוא, שבירושלים ובגולן חוקי מדינת ישראל חלים, והם נמצאים בריבונות ישראלית. לעומתם איזורי יהודה ושומרון וחבל עזה אינם בריבונות מדינת ישראל, ואין חוקי המדינה חלים שם, אלא רק החוק הירדני. מעמדנו במקומות אלה מבחינת החוק הבינלאומי ומבחינתה של ממשלת ישראל, הוא מכוח ממשל צבאי השולט במקום, מבלי שתהיה לנו בעלות אמיתית על האיזור. השאלה היא מה דינו של ממשל צבאי? האם גם הוא נחשב שלטון ישראלי או מכיוון שממשלת ישראל השאירה את החוק הירדני ולא החילה את החוק הישראלי - אין המקום נמצא תחת שלטון יהודי. נפקא מינא אם דין הקריעה נהוג במקומות אלה.

דעת הפוסקים שהובאו לעיל היא, שאין לקרוע על ערי יהודה לאחר מלחמת ששת הימים, גם במצב של ממשל צבאי, מכיוון שהגדרת חורבן הוא שלטון על מקום, והשלטון הוא בידי מדינת ישראל. יש להוסיף שמלבד צה"ל אין שום כוח זר ששולט ביהודה ושומרון. הממשל הצבאי הוא הכוח היחיד השולט שם, ורק הצווים של מפקדי צה"ל תקפים וחוקיים באיזור זה⁴². הגדרת הפוסקים בנוגע לערי יהודה בחורבן ובבניין תלויה בשליטה בפועל במקום. והשאלה ידו של מי תקיפה באיזורים הללו - יד הנכרי או היהודי. לכן כל זמן שיד ישראל תקיפה שם וצה"ל שולט בשטח ובתושבים, ולא הנכרים הנמצאים שם, נחשבים איזורי יהודה ושומרון כנתונים תחת שלטון ישראל.

מצב זה היה נכון עד לחתימת "הסכמי אוסלו", בין ממשלת ישראל לבין הרשות הפלשתינאית. להלן נדון מה הדין לאחר חתימת הסכמי אוסלו א' ואוסלו ב', ומה הדין לאחר מבצע חומת מגן ומבצעים דומים שבאו אחריו.

לאחר חתימת הסכמי אוסלו ב' נחלקו שטחי יהודה ושומרון לשלשה איזורים, המסומנים בצבעים שונים במפות: A - חום, B - צהוב, C - לבן.

השטח A-החום, כולל שש ערים ביהודה ושומרון, וביניהן בית לחם וחברון. צה"ל פינה את חייליו מהמקום, הסתלק מערים אלו ומסר את השלטון לערבים. לפלשתינאים יש יחידות צבא ומשטרה במקום, הם אחראים על חיי התושבים ולמעשה יש להם שלטון צבאי מלא על המקום. אמנם בהסכם המשפטי שנחתם, האחריות הביטחונית הכוללת היא בידי ישראל. גם לפי החוק הבינלאומי מדינת ישראל היא האחראית על האיזורים הללו, בגלל שכבשה את המקום ולפלשתינאים אין שום סמכות, כי אין להם מדינה לפחות כרגע (מצב זה ישתנה אם ישראל או אומות

42. הר"ש גורן, משיב מלחמה, ח"ג עמ' שלג-שלד.

העולם יכירו בהם כמדינה). לאחר בירור עם האלופים הממונים על הביטחון במקום, מתברר שצה"ל אינו נכנס ואינו מעוניין להיכנס למקומות אלה. יוצא שבפועל השולטים בשטח הם הצבא והמשטרה הפלשתינאית. אמנם יש סיור משותף בערים אלה לצה"ל ולצבא הפלשתינאי כדי להראות שהאחריות הביטחונית היא של ישראל, וסיור זה - מטרתו העיקרית לסייע ולעזור לישראלים שנתקלו בבעיות באיזור החום, אבל ידוע לכולם כי השולטים האמיתיים בפועל בשטח הם הצבא והמשטרה הפלשתינאית.

באיזור B-הצהוב, ישנה רק משטרה פלסטינאית. בהסכם שנחתם נאמר שישראל תחזיק באחריות המכריעה בנושאי בטחון, והפלסטינאים יטלו את האחריות לסדר הציבורי של הפלסטינאים ולנושאים האזרחיים.

בשטח C-הלבן, האחריות הביטחונית היא של מדינת ישראל בלבד, השטח הוא שטח ישראלי, כאשר האוכלוסיה הערבית נדרשת לרשות הפלשתינאית רק בעניינים מוניציפליים וממשלתיים, כגון דרכונים וכדו'.

לפי הסכם זה באיזור A-החום, השולט בפועל בשטח הוא הצבא והשוטרים הפלשתינאים. לכן לאחר הסכם אוסלו ב' השתנה המצב וערי יהודה כגון בית לחם ויריחו חזרו למצב של "ערי יהודה בחורבן", מצב שנמשך מחורבן בית שני עד למלחמת ששת הימים, ולפי מסקנת הדברים המובאים לעיל, יהודי שעובר דרכם או שרואה אותם צריך לקרוע⁴³.

מאיך היו שחלקו על מסקנה זו וטענו, שמכיוון שהאחריות הבטחונית הכוללת במקומות הנ"ל נשארה בידי ישראל, וכשהמדינה תחליט הצבא ייכנס לשם (ואכן לעתים רחוקות הוא אכן נכנס) אין זה מצב של "בחורבן", ולכן אין צריכים לקרוע.

לאחר מבצע חומת מגן ובעקבות פיגועים, שבהם נהרגו מאות ונפצעו אלפים, הופסקו הסיורים המשותפים עם הרשות הפלשתינאית. צה"ל נמצא ונכנס לעתים קרובות לערים שנמסרו לפלשתינאים, הן לצורך "חיסולים ממוקדים", והן לביצוע פעולות אחרות, ובזמן מבצע חומת מגן וגם לאחריו כבש מחדש ערים אלה. לפיכך נשתנתה המציאות, וכיום האחיזה לשלטון ולריבונות הישראלית באיזורים אלו היא ממשית יותר. ולכן מסתבר יותר שאין לקרוע.

מכל מקום, אם ישראל ואומות העולם יאפשרו חס וחלילה הקמת מדינה פלשתינאית בערי יהודה, לכולי עלמא יצטרכו לקרוע על כך.

43. לפי מה שנתבאר לעיל, יש גם למי ששמע על כך לקרוע על מסירת ערי יהודה, למרות שלא נמצא סמוך למקום, כי בזמן המסירה - החורבן - גם השומע חייב לקרוע.

ז. נספחים

1. קריעה על חברון

החיד"א בספרו ברכי יוסף (א"ח סימן תקסא ס"ק א) הביא בשם זקנו, החסד לאברהם, וזו לשונו:

מה שנהגו העולם שלא לקרוע על חברון תוב"ב, שמעתי משם גדולים - לפי שהיתה מערי מקלט ומערים שנתנו ללויים, ולא מערי יהודה מקריא, עכ"ל. וכתב בגליון בר ברתיה מורנו הרב הגדול בדורו מהר"ר אברהם יצחקי זלה"ה (שהיה אב"ד של חברון): "לא ידעתי מי הגדולים האלה. אמנם, יהיה מי שיהיה, דברים חלושים הם" עכ"ל. אף אנן בעניותין אמינא דאין לסמוך על זה.

דבריו הובאו בשערי תשובה ובכף החיים שם. מבואר שדעת הברכי יוסף והרב אברהם יצחקי, שיש לקרוע על חברון.

הרי"ב זולטי⁴⁴ האריך לבסס את המנהג מדוע אין קורעים על חברון. לדבריו, חברון לאחר שהופרשה כעיר מקלט וניתנה ללויים שוב אינה בכלל ערי יהודה אלא מערי הכהנים והלויים, ורק על ערי יהודה קורעים. לדעתו, גם בתקופת בית שני נהג דין ערי מקלט, ולדעת הרמב"ם קלטו אז כל ארבעים ושמונה ערי הלויים את הרוצח בשוגג. כמו כן, לדבריו, גם בימינו נוהג מעיקר הדין דין ערי המקלט, ולכן יש לחברון דין עיר מקלט ואין לקרוע עליה.

רבנים אחרים דחו את דבריו, ופסקו שקורעים על חברון, כי הקריעה אינה על ערי שבט יהודה, אלא ערי ממלכת יהודה, הכוללים את שבט בנימין ושמעון, כמו שנתבאר לעיל (סעיף א). לכן חברון, למרות שניתנה ללויים, מכל מקום היתה תחת מלכות יהודה⁴⁵, מה עוד ששם נמשח דוד למלך על בית יהודה (שמואל ב' ב, ד), ונאמר "בחברון מלך על יהודה שבע שנים ושישה חדשים" (שמואל ב' ה, ה). ועוד, שלערי ארץ יהודה יש קדושה וחשיבות יתרה, כמו שנתבאר לעיל, לכן למרות שהיתה לנחלת הלויים יש לקרוע על ראייתה⁴⁶.

הרי"מ טוקצ'נסקי (ספר ארץ ישראל פכ"ד, סעיף א) טען שערי יהודה אינן ידועות כיום בגבולותיהן, וגם אותן הידועות לא ידוע אם הן במקומן. על מקום חברון בפרט יש

44. שו"ת משנת יעבץ, א"ח סימן מה, ירושלים תשד"מ, סעיפים ב-ה. הרב נחום נריה (בקונטרס "עמק חברון" שם סעיפים ד-ה, עמ' 304-312) דן בדבריו ובדיני ערי הלויים וערי מקלט. עיין עוד בספר הזכרון שם עולם, קרית ארבע תשל"ז, עמ' 143-152, 179.

45. הר הקודש, פנים חדשות, סעיף יג, עמ' ג-ד; ר' יצחק אידלט, ספר זכרון שם עולם, שם, עמ' 103.

46. הרב נחום נריה, שם, עמ' 302.

ספק בזיהוי מקום העיר, כי הרב גדליה מסימיאטיץ בספרו "שאלו שלום ירושלים"⁴⁷ כתב בשנת תס"ו ש"מערת המכפלה... היא בתוך העיר ממש. והכתוב אומר 'השדה והמערה... וכל העץ אשר בשדה' (בראשית כג, יז), משמע שהיתה המערה בשדה ולא בתוך העיר". לכן מסקנתו "אפשר שהיתה העיר חברון רחוק מן המקום אשר היא עכשיו, ונמצא שזו העיר אשר עכשיו, לא היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, כי לא היתה שום עיר במקום הזה אלא שדה, ומספק זה קורין את המגילה בפורים שני ימים ב"ד ובט"ו".

מדברי החיד"א והרב אברהם יצחקי שהיה אב"ד בחברון, ומדברי הבית יוסף, שבזמנו נהגה קריעה על ערי יהודה, משמע שאין חוששין לספק זה, לא על ערי יהודה בכלל ולא על חברון בפרט. כמו כן עדותו של רבי גדליה מסימיאטיץ לגבי חברון, מתייחסת לזמן קריאת המגילה בלבד, כשהבירור הוא האם העיר מוקפת חומה או לא. אין זה שייך לדין הקריעה, כי מכיוון שהעיר התפשטה והתרחבה גם חלק זה של העיר בכלל ערי המלוכה היה, ולכן יש לקרוע על חורבנה כמו על שאר ערי יהודה⁴⁸.

הגאון הרוגוצ'ובר⁴⁹ חידש שאברהם אבינו אכן רצה לקנות את מערת המכפלה רק בתנאי שתהיה מחוץ לעיר "בקצה השדה", כי ידע שחברון עתידה להיות עיר מקלט וחשש שמא יצטרכו לפנותו מקברו, כי עושין בית קברות בעיר מקלט רק מחוץ לתחום (רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פ"ג ה"ג). אבל בני חת אמרו לו: עכשיו חברון אינה עיר מקלט ותהיה רק בעתיד, וההלכה שקברי מלך ונביא אין מפנין - לכן אמרו לו "נשיא אלוקים אתה בתוכנו" - מכיוון שאתה גם נשיא וגם נביא, אין לחשוש. לפי זה מערת המכפלה היתה בתוך העיר בקצה שדה עפרון.

לסיכום: דעת החסד לאברהם והרי"ב ז'ולטי היא, שאין לקרוע מכיוון שהיא עיר מקלט שניתנה ללויים. הרב החיד"א והרב אברהם יצחקי פסקו שיש לקרוע על חברון וכך נוהגים למעשה. אחרוני זמננו הסבירו את דבריהם, שזאת מכיוון שהקריעה אינה על ערי שבט יהודה אלא על ערי ממלכת יהודה, וחברון בכלל.

47. דבריו מובאים בספר חברון (עורך: עווד אבישר), ירושלים 1970, עמוד 309. רבי גדליה מסימיאטיטש עלה בעליית רבי יהודה החסיד מפולין לארץ ישראל בשנת ת"ס (1699) ובשנת תס"ו (1705). יצא בשליחות לפולין וכתב את ספרו שאלו שלום ירושלים, שבו הוא מוסר מה שראה ושמע בשנים שהיה בארץ ישראל. יש לציין שכנראה לא ראה בעל שאלו שלום ירושלים את דברי הכפתור ופרח, שכתב במפורש (מהדורת לונץ, עמ' רצט) "ונחל אשכול הוא לצפון ההר ששם היה חברון... ועתה העתיקו העיר מן ההר, ובנאוה סביב המערה".

48. הרב נחום גריה, שם עמ' 303.

49. צנפת פענח על התורה, חיי שרה כג, ו, ירושלים תשל"ד, עמ' צו-צז.

2. מכתב מהרב דוב ליאור, רבה של קרית ארבע-חברון וראש ישיבת ניר קרית ארבע

בס"ד טבת תשנ"ז

לכבוד

הרב יעקב זיסברג

השלום והברכה וכט"ס

אחדש"ה כיאות

זה זמן רב מונח על שולחני הקונטרס שלך קריעה על ערי יהודה וירושלים והמקדש. משום מה לא הספקתי לעיין בו עד כה. יישר כוחך על בירור השיטות וביאורם הנכון. הדברים נכונים וקולעים אל המטרה. דומני שחלק מהציבור לא מודע על חיוב הקריעה והאבלות על חורבן ערי יהודה ולכן זה חשוב להביא את הדברים לידיעת הציבור שומר תורה ומצוות.

הנני מצרף בזה פסק שהוצאתי לפני שנה בחיוב הקריעה על הסגרת בית לחם, וכן עשינו בפועל שבאנו שמה וקרענו.

השם אלוקי ישראל יעזור לנו במהרה עם ערי יהודה ונזכה כולנו במהרה גם בבניין המקדש.

החותם לכבוד התורה ולומדיה
דוב ליאור

נ.ב. בקונטרס הובאה שיטה שדין ערי מקלט נהג גם בזמננו.

הנה מפורש בהעמק דבר על התורה במדבר לג פסוק נא דערי מקלט תלויים בקדושת הארץ בזמן שהיובל נהג, וכן בערוך השולחן חו"מ סימן תכה סעיף ס' כותב שאין נהג אלא בזמן המקדש.

להלן חלק מפסקו של הרב ליאור:

שאלה: בזמננו שמסגירים ערי יהודה לידי שלטון נוכרים, האם יש חיוב לקרוע?

תשובה: ...בתלמוד מסכת מועד קטן (כו, א) מובאת ברייתא: "הרואה ערי יהודה בחורבן אומר: 'ערי קדשך היו מדבר' וקורע". הדברים מובאים להלכה ברמב"ם (הלכות תעניות פ"ה הט"ז) ובטור ובשולחן ערוך (או"ח סימן תקסא). הבית יוסף במקום (שם) מסביר שעל ערי יהודה דווקא יש חיוב בקריעה על חורבן, ולא על ערי ישראל, דהיינו שומרון ושאר ערים בארץ, משום שעיקר מלכות ישראל היא ביהודה. כמו כן מכריע הבית יוסף דחורבן לא נמדד אם בפועל המקום חרב או מיושב, אלא שתלוי בשלטון, שאם יש שלטון יהודי אזי אפילו אם המקום חרב זה נקרא ביישוב, ואם השלטון הוא בידי הנוכרים, אזי אפילו

אם המקום מיושב נקרא בחורבנן. בזמננו שמסגירים את המקום לשלטון נוכרים, ולא משנה כרגע מה כתוב על הנייר, אלא מה מתרחש בשטח, אם במציאות אין כח לעם ישראל לשלוט שמה, זה לא נקרא שלטון. ישנו מאמר בתלמוד ירושלמי (הוריות פ"ג ה"ב) על דוד, שאותן ששה חודשים שברח מאבשלום היה מתכפר בשעירה ולא בשעיר (כדין יחיד ולא כדין מלך). שלטון זה דין במציאות ולא מה שכתוב על הנייר! ולכן אם בפועל אין לעם ישראל שליטה באותו מקום זה נקרא שהמקום בחורבנו וצריכים לקרוע...

3. מכתב מהרב אביגדור נבנצל, רב הרובע היהודי בירושלים ור"מ בישיבת הכותל

שלום וברכה לכבוד הרב... יעקב זיסברג שליט"א
אחד"ש כתרה
עברתי על קונטרסו המלא והגדוש. יישר כוחו.

הלכה למעשה, בהיותי תלמיד אדמו"ר הגרש"ז אויערבאך זללה"ה הריני אומר לקרוע על ירושלים בזמן הזה.

על ערי יודא, שהרב אמר שלא לקרוע בהיותן בשליטתנו, היה צריך לקרוע כל שומע, בכל מקום בעולם, ביום חתימת הסכם אוסלו א' ואוסלו ב', כי אז ויתרה הממשלה, האמורה לייצג אותנו על הזכות לבנות שם בתים, וכל בן ישראל שירצה לגור שם או לבנות שם יזדקק לרשות הרשות האחרת, וזהו דמיקרי חורבן לענ"ד.

אח"כ הרואה אחת מהן חייב לקרוע.

ומנחם ציון יושיע ציון ויבנה ערי יודא בחיי כתרה וכל ישראל,
כעתירת צעיר הלויים
אביגדור נבנצל

קריעת חלקים מארצנו כמוה כיציאת נשמה

מרן פסק בשולחן ערוך: "העומד בשעת יציאת נשמה של איש או אשה מישראל חייב לקרוע" (יו"ד סימן שם, ה), "הרואה ספר תורה שנשרף... קורע" (שם, סעיף לו), "הרואה ערי יהודה בחורבנן... קורע. הרואה ירושלים בחורבנה... קורע" (א"ח סימן תקסא, א"ב). כלומר, קורעים על אדם מישראל שמת, על ספר תורה שנשרף ועל ערי יהודה וירושלים שנחרבו.

הרמב"ן (בחיזויו למסכת מעד קטן נו, א) הסביר שקורעים על אדם בשעת יציאת נשמה - "שהנפש בגוף כאזכרות בגוילין, ומשל בעלמא הוא". כלומר, הנפש בגוף האדם היא כמו האותיות הכתובות בספר תורה (שהם סמתי של הקב"ה) על הקלף (הגויל), ומובן מדוע קורעים, מפני שמסתלק החלק האלוקי, הנשמה, מהאדם והאותיות מספר התורה.

נשאלת השאלה: אם כך, מדוע קורעים על חורבן ערי יהודה? איזה קדושה יש בערים הבנויות מאדמה ואבנים? אלא מוכח מכאן שישנה נשמה לארץ כמו לאדם ולספר תורה. דבר זה מפורש בתורה: "ארץ אשר ה' אלקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה" (דברים יא, יב). במילים אחרות יש בארץ ישראל קדושה.

ומצאתי שכך כתב בספר תורת המנחה (הרב יעקב סקילי, תלמיד הרשב"א, דרשה סה, עמ' 678) וזו לשונו: "ועל כן נקראת ארץ ישראל ארץ החיים, מפני שהשכינה בה כנפש בגוף, וכיוון שנסתלקה השכינה, יש לנו להתאבל עליה, כשם שאדם מתאבל על קרובו שמת, ואנחנו עם קרובו, דכתיב (תהלים קמח, יד): 'ישראל עם קרובו'". ונראה לומר, שבהשוואה בין התורה, האדם (העם) והארץ אנו מוצאים הבדל דק: בתורה - אותיות התורה (הנשמה) הם החלק הדומיננטי, העיקרי, והקלף-הגוף הוא פחות חשוב.

באדם - הגוף והנשמה באים במקביל, כמבואר ברמ"א (א"ח סימן ו, ג) לגבי ברכת אשר יצר "רופא כל בשר ומפליא לעשות - שקושר רוחני בגשמי". בארץ ישראל - הגוף הדומם הוא החלק העיקרי, והנשמה-קדושתה של הארץ היא פחות גלויה.

לעומת זאת, להלכה נפסק שמעיקר הדין קורעים על אדם רק בשעת יציאת נשמה, ומכל מקום קורע על קרובו גם עד שנקבר, וכן גם קורעים על ספר תורה עד קבורתו, ואילו על חורבן ערי יהודה וירושלים, ההלכה היא, שכל זמן שהם בחורבנן קורעים. לפי זה, מבחינה מעשית, זמן האבלות על ערי יהודה וירושלים הוא רב יותר וללא שום פרופורציה, כאשר על אדם שמת או ספר תורה שנשרף.

נראה שהסיבה היא, משום שקדושתה העצמית של ארץ ישראל קיימת גם בזמן החורבן, ולכן דיני הקריעה נהגים. מה שאין כן כשארם נפטר או ספר תורה נשרף, שאז הקדושה פקעה לגמרי. על מנת להבהיר זאת נביא את דברי המשך חכמה. המשך חכמה (שמות טו, טו ד"ה עד יעבור) הסביר שהסיבה להבדל בין בת לוי שנבעלה בעילת זנות, שהיא ממשיכה לאכול מן המעשר, לבין בת כהן שנבעלה, שדינה הוא ממש כזרה ואסורה בתרומה, ואפילו קדושת לוייה פקעה ממנה (בכורות מז, א), היא: "כהנת דקדיש גופא - פסיל לה, הא (בת לוי) דלא קדיש גופא - לא פסיל לה" (יבמות סח, ב). כלומר, כהנת, שדרגת קדושתה גבוהה, כשנטמאת מסתלקת ממנה הקדושה לגמרי, מה שאין כן לוייה (בת לוי), שדרגת קדושתה פחותה, כשנטמאת לא מסתלקת ממנה קדושתה.

זה הוא ההסבר גם ביחס לספר תורה. לעניין מה מותר להציל מן הדליקה בשבת נאמר במסכת שבת (קטו, א): "ספר תורה שנמחק, אם יש בו ללקט שמונים וחמש אותיות כגון: פרשת זידי בנסוע הארון - מצילין, ואם לאו - אין מצילין. ואמאי תיפוק ליה משום גליון דידיה? מקום הכתב [שנמחק] לא קמבעיא ליה [רש"י: דודאי מיגרע גרע, דכי קדיש, מעיקרא לאו לשם גליון חלק קדיש, אלא אדעתא דכתב, וכיוון דאזיל ליה כתב אזלא ליה קדושתיה וכו']". כלומר, גויל ללא כתב שנמחק, פקע ממנו קדושתו לגמרי. וכך הוא לגבי ספר תורה שנשרף - "גוילין נשרפין ואותיות פורחות באויר" פקעה ממנו קדושתו לגמרי.

לפי דבריו, מובן ההבדל שהוזכר לעיל. אדם שמת וספר תורה שנשרף, קדושתם היא כמו קדושת כהנת, ולכן לאחר שנקברו שוב אין קורעים עליהם שהרי פקעה קדושתם לגמרי. מה שאין כן ארץ ישראל, קדושתה היא כמו קדושת לוייה ולכן קורעים על ערי יהודה וירושלים במשך כל זמן החורבן.

דין קריעה על ירושלים לתושב ירושלים החדשה

מי שגר בירושלים בשכונות המרוחקות מהר הבית, כגון בית וגן, הר נוף וכדומה, ולא ראה את מקום המקדש שלשים יום, אף על פי שמן הדין צריך לקרוע, מכל מקום המנהג שאינו קודע. הגרש"ן אויערבאך (הליכות שלמה, ירושלים תשי"ט, ח"א פכ"ג הערה 116) הסביר מנהג זה ואמר: כל הדר בירושלים, וגם יכול בקל לבוא לשם, ואף על פי כן לא בא שלשים יום - ניכר שאינו מרגיש כראוי את צער החורבן, ומשום כך המנהג שאינו קודע.

ופעם אמר לשואל בדרך תוכחה: הדר בירושלים ולא היה שלשים יום בכותל המערבי, על דבר זה עצמו היה ראוי לו לקרוע בגדו. ולאחרים אמר: אדם כזה אינו "ראוי" לקרוע על המקדש, כי איך לא ישים על לבו להתאונן על הגלות וחורבן ירושלים?

והורה פעם לשואל משכונת בית וגן שנהג לקרוע בכל פעם מפני שחשב שהמנהג שאין קורעים הוא בטעות, שיקפיד לילך בכל שלשים יום שלא יבוא לידי ספק חיוב.